

**JAARBOEK
VAN HET
 EUROPEES
GENOOTSCHAP
VOOR
MUNT- EN
PENNINGKUNDE**

20
18

JETONS M.B.T. DE EERSTE TROONSAFSTAND VAN NAPOLEON EN DE VREDE VAN PARIJS IN 1814

Ronald VAN UDEN

Historische context

Nadat de geallieerde Britse, Oostenrijkse, Pruisische en Russische legers einde 1813 hun krachten hadden gebundeld en Napoleon bij de laatste veldslagen verschillende nederlagen had geleden, naderde het moment om het Franse juk in Europa af te schudden. Op 31 maart 1814 werd Parijs veroverd, en enkele dagen later, op 6 april 1814, werd Napoleon tot troonafstand gedwongen (akte ondertekend in Fontainebleau op 11 april 1814) en verbannen naar Elba. Op 30 mei 1814 werd dan een vredesverdrag ondertekend.

Om het historisch feit van de overwinning op de Franse legers aangevoerd door Napoleon zelf te herdenken werden verschillende jetons uitgegeven.

Deze werden voornamelijk in het Verenigd Koninkrijk vervaardigd op basis van ontwerpen van en door de graveurs Thomas & Henri Kettle, afstammelingen van een Franse Huguenotenfamilie die na het intrekken van het Edict van Nantes (1685) was uitgeweken; hun oorspronkelijke Franse naam was eigenlijk Quitel die werd 'verengelst'.

Ook in de andere geallieerde mogendheden werd dit historisch feit herdacht door de uitgifte van meerdere jetons.

We kunnen deze indelen in drie groepen: jetons die de nederlaag van Napoleon en zijn verbanning naar Elba herdenken, jetons met de afbeelding van één of meerdere geallieerde legeraanvoerders ter herdenking van het herstel van de vrede (en de handelsbetrekkingen) in Europa, en jetons ter herdenking van de restauratie van de Bourbons op de Franse troon.

Voor de aanmaak werden soms bestaande matrijzen gebruikt, aangevuld met een nieuwe keerzijdestempel, of werd een matrijs 'geleend' bij een andere mogendheid. Aldus ontstonden meerdere varianten en combinaties, die we hierna zo goed mogelijk beschrijven.

Jetons ter herdenking van Napoleons nederlaag en verbanning naar Elba

Op de voorzijde worden Napoleons nederlaag en verbanning naar het eiland Elba afgebeeld op een satirische wijze, gebaseerd op een gebruik uit de Franse laat-Renaissance waarbij mannen die door hun vrouw werden geslagen en/of gedomineerd, publiekelijk werden bespot en beledigd door hen op de rug van een ezel te kijk te zetten en in hun woonplaats rond te rijden. Deze mannen werden achterstevoren geplaatst en moesten de staart van de ezel vasthouden.

Eén en ander wordt voorgesteld op de volgende tekening:

Met dank aan de Bodleian bibliotheek Oxford (UK)

De jetons werden in verschillende legeringen vervaardigd: koper, brons, messing en biljoen (= koper met een laag zilveragehalte) en hebben meestal een diameter van 25 mm, met soms een kleine afwijking (alle jetons worden op schaal 150% afgebeeld). De voorzijdestempel, met de afbeelding en de legende **INSEPERABLE FRIENDS** (= onafscheidbare vrienden) langs de rand en **TO ELBA** in de afsnede, is van de hand van de reeds vermelde Thomas Kettle, en we konden twee varianten A en B onderscheiden (zie verder). De keerzijdestempel draagt enkel gelegenheidstekst, waarvan zowel een Engelse als een Duitse versie bestaat, en de graveur(s) ervan is(zijn) niet gekend:

Engelse versie (type E1)

bovenaan langs de rand: **WE CONQUOUR TO SET FREE**

onderaan langs de rand: **MARCH 31·1814**

in het veld: **EMP· | OF RUSSIA | K· OF PRUSSIA | MARQUIS | WELLINGTON | PRINCE
| SCHWARTZEN- | BERG** (zijnde de opperbevelhebbers van de legers van resp. Rusland, Pruisen, Groot-Brittannië en Oostenrijk)

Duitse versie (type D)

in het veld: **DIE | FREIHEIT | VON EUROPA | WIEDER HERGESTELLT | BEY ENGLAND |
UND IHREN | BUNDGENOSSEN. | DER FRIEDEN | UNTERSCHRIEBEN |
ZU PARIS | MAY 30. 1814**

Voorzijde A

Voorzijde B

Voorzijde A

Keerzijde E1
Nr. 1aKeerzijde E1
Nr. 1bKeerzijde D
Nr. 1c

De voornaamste verschillen tussen de twee voorzijdestempels worden aangegeven op de onderstaande afbeeldingen (schaal 200%):

A

B

Op de stempel B zijn de horens van de duivel langer, is de voet van Napoleon verder verwijderd van de poot van de ezel, is het gras fijner uitgewerkt en loopt het breder door achter de poot van de ezel; ook is de tekst anders gepositioneerd.

Variant 1b is zeldzaam.

Merken we nog op dat de bespotting van Napoleon niet beperkt bleef tot jetons, maar dat er ook kaarten werden gedrukt, geïnspireerd op dezelfde afbeelding.

Jetons ter herdenking van het herstel van de vrede in Europa

Deze jetons kunnen in twee categorieën worden onderverdeeld: jetons met een algemene allegorische voorstelling, en jetons met de afbeelding van één of meerdere protagonisten van de vrede (meer bepaald de opperbevelhebbers van de geallieerde legers).

Jetons met een allegorische voorstelling

De voorzijdestempels werden gegraveerd door de reeds genoemde Thomas Kettle en tonen een rechtopstaande vrouw *à l'antique* met symbolen van de handel en de welvaart (een hoorn des overvloeds, schepen die de handel uitbeelden, een krat) en die een palmtak (symbool van de vrede) vasthoudt. De tekst langsheen de rand luidt **THEY SHALL PROSPER THAT LOVE THEE**, en in de afsnede staat het jaartal 1814. Van deze stempel bestaat een variatie waarbij op de krat met handelswaar de tekst **TO FRANCE** is toegevoegd, om duidelijk aan te geven dat de Continentale Blokkade die Napoleon had ingesteld, waardoor Engeland geen goederen meer kon exporteren naar het Europese vasteland, was afgelopen. Het herstel van de vrede betekende dus ook het herstel van de handelsbetrekkingen.

Van de keerzijde bestaan twee versies: een eerste van het type E1, en het tweede (type E2) met een andere gelegenheidstekst in het veld: **THE | LIBERTIES | OF EUROPE REST? | BY THE UNITED | EFFORTS OF ENGLAND | AND HER | AUGUST ALLIES | THE | PRELIMINARIES | OF PEACE SIGNED | MAY 30 | 1814**

Zonder TO FRANCE

Met TO FRANCE

Met TO FRANCE

Keerzijde E1
Nr. 2a (verzilverd)Keerzijde E1
Nr. 2b (koper)Keerzijde E2
Nr. 2c (messing)

Merk op dat op de stukken met de tekst **TO FRANCE** het tweede zeilschip rechts van de figuur groter is, maar de hoorn des overvloeds kleiner, en dat de tekst langsheen de rand anders is gepositioneerd.

Jeton ter ere van de Pruisische legeraanvoerder veldmaarschalk von Blücher

Ter ere van de Pruisische legeraanvoerder veldmaarschalk Gebhard Leberecht von Blücher werd een jeton in messing uitgegeven, met op de voorzijde diens buste in militair uniform naar links met het omschrift **F·MAR·G·L·VON BLUCHER**; de keerzijde is van het type E2.

Voorzijde

Keerzijde E2

Nr. 3

Jetons ter ere van de keizer van Rusland

Ter ere van de Russische keizer Alexander werden twee jetons uitgegeven, met verschillende voor- en keerzijdes. Op de voorzijdes zien we de buste van de keizer naar links, met of zonder steek; het omschrift luidt **ALEXANDER EMP. OF ALL THE RUSSIAS** (zonder steek) of **THE EMPEROR ALEXANDER** (met steek). In het eerste geval is de keerzijde van het reeds vermelde type E1, in het tweede zien we de tekst **PEACE 1814** in een krans van een palmtak en een lauwertak die onderaan eindigen op ineengestrengelde handen; langsheen de rand staat het omschrift **THE GLORIOUS RESULT OF BRITISH PERSEVERENCE** + (type E3).

Zonder steek

Met steek

Keerzijde E1
Nr. 4a

Keerzijde E3
Nr. 4b

Jetons ter ere van de Pruisische koning Friedrich Wilhelm III

Ter ere van de Pruisische koning Friedrich Wilhelm III werden twee jetons uitgegeven (Nr. 5a en 5b). Op de gemeenschappelijke voorzijde staat zijn buste naar rechts met het omschrift **FRIEDRICH WILHELM KOENIG VON PREUSSEN**; de keerzijden zijn van het type E2 en D. Daarnaast werd er nog een jeton uitgegeven die van een heel andere factuur is (Nr. 6) en dus vermoedelijk niet door Kettle werd gemaakt. Hij draagt op de voorzijde een veel jongere buste van de koning in uniform naar links, met het omschrift **FRIED. WILH III KOENIG V. PREUSSEN**, met onder de buste een **L** (van Lauer, een gekend uitgever van jetons gevestigd in Nürnberg?). Op de keerzijde zien we een staande vredesengel naar rechts met een lauwerkrans en een palmtak in de handen. Het omschrift luidt **ZUM ANDENKEN DES FRIEDENS** en in de afsnede staat **IETTON | 1814**. Het stuk heeft een diameter van 26 mm.

Voorzijde

Voorzijde

Keerzijde E2
Nr. 5aKeerzijde D
Nr. 5b

Nr. 6

Er bestaat ook een mooie vredesmedaille die eigenlijk buiten de categorie van de jetons valt; ze toont op de voorzijde het gelauwerd hoofd van de koning met het buitenomschrift **FRIEDRICH WILHELM III KÖNIG VON PREUSSEN** en het binnenomschrift **VON GOTT MIT SIEG GEKRÖNT**. Op de keerzijde zien we een adelaar met gespreide vleugels, met in zijn snavel een lauwerkrans, gezeten op symbolen van de nijverheid, de wetenschappen en de kunsten die dankzij de vrede weer volop kunnen bloeien; het omschrift luidt **IHM DANKEN WIR DES FRIEDENS SEGNUNGEN** met in de afsnede **PARIS D. 30 MAI 1814**.

Deze zilveren medaille, met een diameter van 36,5 mm (afbeelding op ware grootte), is duidelijk een officiële uitgifte van wellicht Duitse makelij.

Jetons ter ere van de vier geallieerde legeraanvoerders samen

Er werden twee jetons in wit metaal uitgegeven ter ere van de vier geallieerde legeraanvoerders; zijnde de Russische keizer Alexander, de Pruisische koning Friedrich Wilhelm III, de Engelse generaal Wellington en de Pruisische veldmaarschalk von Blücher. Beide penningen hebben een diameter van 27 mm.

Voorzijde

Voorzijde

Keerzijde
Nr. 8

Keerzijde
Nr. 9

Op de eerste penning luidt het omschrift op de voorzijde **EMP: OF RUSSIA. KING OF PRUSSIA. DUKE OF WELLINGTON & MARSHAL BLUCHER** · met in de afsnede **MDCCCXIV**. Boven de hoofden staat een wimpel met daarop de tekst **NON NOBIS SED MUNDO NATI** (naar Cicero's *De Officiis* 1:22; *vertaald*: wij zijn niet geboren voor onszelf maar voor de ganse wereld). Op de keerzijde zien we de personificatie van Groot-Brittannië gezeten op een rots met de rechterhand steunend op het wapen van het Verenigd Koninkrijk en de linkerhand op een scheepsroer. Aan haar voeten zit een putto die een boek vasthoudt met links de tekst **XIX** en rechts **PEACE | TO | EURO | MAY 30 | 1814**. Het omschrift luidt **NULLA DIES PACEM NEC FÆDERA RUMPET** (naar Vergilius' *Aeneis* XII:202; *vertaald*: zij zal nooit de vrede of verdragen verbreken).

Op de tweede penning luidt het omschrift op de voorzijde **EMP^a RUSS^a KING PRUSS^a WELLINGTON BLUCHER** : en zijn de hoofden van een iets andere factuur. Op de keerzijde lezen we **PEACE | OF | 1814** binnen een krans van twee samen-gebonden lauriertakken; bovenaan langs de rand staat de tekst **BE THANKFUL** en onderaan **REJOICE**.

Jeton ter ere van prins George van Wales en drie geallieerde legeraanvoerders

Er werd een jeton uitgegeven ter ere van George, *prince of Wales*, en de legeraanvoerders Wellington, de Russische tsaar Alexander en de Pruisische veldmaarschalk von Blücher. Op de voorzijde staat de buste van prins George in uniform naar links met het omschrift **H.R.H. GEORGE PRINCE OF WALES. P.R.†**. Op de keerzijde lezen we **WELLINGTON | ALEXANDER | BLUCHER | PEACE | 1814**, in een krans van twee samengebonden lauwertakken, waarbij het niet duidelijk is waarom de koning van Pruisen niet wordt vermeld.

Nr. 10

Jetons voor de restauratie van de Bourbons, met Lodewijk XVIII als koning

Er werden meerdere jetons uitgegeven ter herdenking van de restauratie van de Bourbons op de Franse troon, met Lodewijk XVIII, broer van de terechtgestelde Lodewijk XVI en oom van de jong overleden Lodewijk XVII die nooit heeft geregeerd, als nieuwe vorst. De eerste drie zijn van Engelse makelij, de vierde vermoedelijk van Franse.

De eerste draagt de buste van de koning in vooraanzicht, met het omschrift **LOUIS XVIII RESTORED MAR 31 1814**; de keerzijde is van het type E1.

De tweede draagt de buste van de koning in uniform naar links boven twee samengebonden lauwertakken, met het omschrift **LOUIS XVIII RESTOⁿ MAR 31 1814**; de keerzijde draagt de tekst **BY | THE UNITED | EFFORTS | OF | ENGLAND | AND ITS | ALLIES** binnen een krans van samengebonden palm- en lauwertakken.

De derde draagt het hoofd van de koning naar links, met bovenaan het omschrift **♣ VIVE LE ROI ! ♣** en onderaan **LOUIS XVIII**; de keerzijde is van het type E3.

Voorzijde

Voorzijde

Voorzijde

Keerzijde E1
Nr. 11Keerzijde
Nr. 12Keerzijde E3
Nr. 13

De laatste jeton die we hier behandelen is duidelijk van andere (betere) makelij. Hij toont op de voorzijde de buste van de koning naar links met het omschrift **LOUIS XVIII ROI DES FRANÇAIS** ♡ en onderaan **CHAPLAIN**. De keerzijde draagt drie lelies in een krans van een lauwertak en palmtak getopt door een kroon, en het omschrift ♡ **PAIX ET COMMERCE** ♡ (bovenaan) en **AVRIL** ♡ **1814** (onderaan).

Nr. 14